

NOTA EDYtorska DO I WYDANIA

Kolejna publikacja w cyklu korespondencji Chopina składa się z dwu tomów. W pierwszym tomie oprócz części zasadniczej, tj. korespondencji Chopina z George Sand i z jej dziećmi, znajduje się *Historia listów*, czyli dzieje autografów i pierwodruków ogłaszanej tu korespondencji, Diariusz odnoszący się do okresu współżycia kompozytora z powieściopisarką oraz dwa aneksy: pierwszy – zawierający listy Chopina i George Sand, w zasadzie pisane wspólnie, drugi – zawierający korespondencję tej ostatniej z rodziną Chopina. Tom pierwszy zamyka blok ilustracji. Tom drugi prawie w całości wypełnia Aneks III, tj., listy i fragmenty listów George Sand mówiące o Chopinie, listy i fragmenty listów Chopina dotyczące George Sand i jej rodziny oraz kilka wypowiedzi rodziny Chopina o pani Sand. Mieści się tu ponadto *Słownik biograficzny*, podający informacje o wszystkich adresatach, bliskich przyjaciółach obojga artystów, lekarzach, wydawcach, służących i krewnych, oraz obszerna *Bibliografia*, indeksy i wykazy pomocnicze.

Wszystkie listy w tomie pierwszym publikowane są w języku oryginału, tj. po francusku, i w przekładzie, z wyjątkiem listów lub części listów Chopina do Grzymały i jednego do Witwickiego – pisanych oczywiście po polsku. Natomiast listy i fragmenty w Aneksie III podajemy tylko w przekładzie, traktując je jako rodzaj obszernego komentarza.

Korespondencja Chopina z George Sand i z jej rodziną, jak również wszystkie listy lub ich fragmenty zawarte w aneksach oparte zostały na trzech zasadniczych źródłach: 1° autografach – przy czym w wypadku, gdy oryginał zaginął lub był niedostępny, korzystaliśmy z jego fotografii lub reprodukcji faksymilowanej; 2° kopiach – rękopiśmiennych lub maszynopisowych; 3° – pierwodrukach. W kilku tylko przypadkach przyjęliśmy za podstawę późniejsze wydanie, jako bardziej wiarygodne. Przy każdej pozycji w komentarzu podajemy podstawę tekstu i pierwodruk.

Zawarte w niniejszej publikacji teksty zostały opracowane zgodnie z zasadami wydawniczymi dla tekstów XIX-wiecznych. Zachowując więc właściwości wymowy – zwłaszcza w tekstach polskich Chopina – zmodernizowano ortografię i interpunk-

cję. Poprawiono błędy ortograficzne w listach George Sand i jej dzieci. Natomiast w listach Chopina opartych na autografie błędy zostają, opatrzone wykrzyknikiem w nawiasie kwadratowym, jako cecha szczególna jego francuszczyzny, sam bowiem w pełni był świadom, że ortografia jego pozostawia wiele do życzenia. Bez zaznaczenia uzupełniono tylko brakujące znaki diakrytyczne.

Stosownie do dzisiejszej pisowni polskiej i francuskiej uporządkowano użycie małych i dużych liter inicjalnych. Dużą literą podano więc wszystkie nazwy miejscowości, ulic, placów, narodowości (Abisyńczyk – nie abisyńczyk, Szwaby – nie szwaby), natomiast nazwy miesięcy i dni tygodnia – małą. W tłumaczeniach – stosownie do polskich zasad – użyto dużej litery w formach grzecznościowych, jak: Pan, Ciebie, Twój, Wam, oraz w nagłówkach listów jak: Mój Przyjacielu, Moje Kochanie, Moi Milusińscy, chociaż w tekstach francuskich wszystkie te wyrazy pisane są małą literą. Natomiast pisane dużą literą w niektórych listach Chopina Vous poprawiono na vous, zgodnie z ortografią francuską. W tłumaczeniu wyraz ten podajemy wszędzie jako Pan lub Pani, z wyjątkiem listów George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej.

Poprawiono błędną pisownię nazwisk i nazw miejscowości, np. Cauvière – nie Cauvières, Simonnet – nie Simonet, Nohant – nie Nohan, Nîmes – nie Nismes, zostawiając jednakże w listach Chopina konsekwentnie używane Pigal – nie Pigalle, nawet niekiedy w odmianie: Pigala.

Występujące w tekstach skróty rozwiązano w nawiasie kwadratowym, jeśli zachodziła tego potrzeba. Trzema kropkami w takimże nawiasie zaznaczono wszelkie opustki tekstowe.

W tekstach polskich zmodernizowano i ujednolicono końcówki fleksyjne przymiotników rodzaju żeńskiego i nijakiego w narzędniku i miejscowniku: -em, -emi, na -ym, -ymi. Wprowadzono też wszędzie wygłosowe -ę oraz końcówkę -ji lub -ii w dopełniaczu 1. mn. rzeczowników żeńskich, np. lekcji, malarii.

Podkreślenia i wyróżnienia wyrazów czy zwrotów znajdujące się w tekście podano rozstrzelonym drukiem.

Nie zachowano formy graficznej podpisu FF Chopin, wstawiając kropkę po inicjale imienia. Zapis liczb porządkowych typu 3me lub zwrotu Mme zmieniano na: 3-me, Mme.

Tytuły utworów muzycznych podajemy dużą literą, przy czym tonacje oznaczamy według dziś stosowanych zasad: durowe dużą, molowe małą literą: Es-dur, f-moll czy a-minor.

Francuskie „déjeuner” tłumaczymy jako „śniadanie”, choć jedzone jest w porze polskiego obiadu, jak również „dîner” jako „obiad”, choć spożywany jest wieczorem. Jeśli Chopin pomylił się w użyciu tego ostatniego wyrazu, zaznaczamy w przypisie.

Bezpośrednio po tekście oryginalnym każdego listu podajemy przekład, a następnie przypisy. Przy niektórych listach umieszczamy na wstępie adres, wzięty z koperty lub z ostatniej stronicy listu. Datę listu i miejsce jego napisania lokujemy z prawej strony u góry, ujmując wszelkie uzupełnienia w nawias kwadratowy. W takimże nawiasie podajemy datę przeniesioną z końca listu.

W skróconym zapisie bibliograficznym typu: Lubin VI, 2960, pierwsza cyfra oznacza numer tomu, druga – numer listu.

Krystyna Kobylańska

NOTA EDYtorsKA DO II WYDANIA

Wkład, jaki wniosła Krystyna Kobylańska (6 VIII 1922–30 I 2009) do badań nad spuścizną rękopiśmienną Fryderyka Chopina, zarówno w zakresie jego utworów, jak też korespondencji, byłoby trudno przecenić. W jej bogatym dorobku wyróżniają się – obok albumu *Chopin w kraju* (PWM, Kraków 1955) i dwutomowego *Katalogu rękopisów utworów Chopina* (PWM, Kraków 1972) – dwie publikacje epistolograficzne: *Korespondencja Fryderyka Chopina z rodziną* (PIW, Warszawa 1972) oraz *Korespondencja Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi* (PIW, Warszawa 1981). Ten ostatni, dwutomowy zbiór, którego drugie wydanie ukazuje się obecnie przy współpracy Państwowego Instytutu Wydawniczego i Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina, zajmuje – zarówno na tle prac Krystyny Kobylańskiej, jak też w perspektywie historii wydań korespondencji Chopina – miejsce wyjątkowe. Zbiór ten był bowiem w XX-wiecznej epistolografii chopinowskiej pierwszą tak szeroko zakrojoną publikacją od czasu wydania *Korespondencji Fryderyka Chopina* w opracowaniu Bronisława Edwarda Sydowa i Janusza Miketty w 1955 roku.

Nie tylko jednak sam zakres *Korespondencji Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi* stawia tę edycję na równi z innymi, zbiorowymi wydaniem listów Chopina w minionym, XX stuleciu. Trzeba bowiem podkreślić oryginalność samej koncepcji edytorskiej, która – niejako ponad tytułem książki – wyraziła się w doborze jej trzech aneksów. Krystyna Kobylańska, publikując w zasadniczej części swego zbioru listy, jakie wymienili ze sobą Chopin, George Sand i jej dzieci – Solange i Maurycy, postanowiła poszerzyć ten główny, acz w istocie niewielki zasób korespondencji o trzy grupy. Pierwsza z nich (Aneks I) zawiera listy Chopina i Sand do różnych adresatów, na czele z Wojciechem Grzymałą – powiernikiem Sand podczas rodzącego się jej uczucia do Chopina i jego najbliższym przyjacielem na obczyźnie. W grupie drugiej (Aneks II) pomieściła Kobylańska korespondencję George Sand z rodziną Chopina, dokładniej z jego matką – Justyną i siostrą – Ludwiką. Trzecia,

najlichniesza grupa (Aneks III), licząca w pierwszym wydaniu 444 pozycje, objęła – po pierwsze – listy George Sand, w których pisała ona do różnych adresatów o Chopinie, po drugie – podobne listy Chopina ze wzmiankami o niej, po trzecie zaś – listy rodziny Chopina, w których była mowa o George Sand.

Oryginalność tego zamysłu polegała na doborze listów, które naświetlały Chopina i George Sand z wielu stron, nie tylko w ich bezpośrednich relacjach, lecz również w kontekstach listów pisanych do osób trzecich, przy czym ten krąg poszerza się stopniowo od sfery rodzinnej, poprzez grupę najbliższych przyjaciół, aż po środowisko artystyczne i towarzyskie Nohant i Paryża. Zebrany w ten sposób materiał epistolograficzny stanowi jedyne w swoim rodzaju źródło do poznania nie tylko losów dziewięcioletniego związku Chopina z francuską powieściopisarką, lecz także ich charakterów, wzajemnych relacji, odcieni łączących ich uczuć, wreszcie – szczegółów codziennego życia. Chronologia tych listów pozwala w naturalny sposób prześledzić przemiany zachodzące w związku obojga artystów – od wzajemnego zauroczenia aż po gorzkie, pełne niedomówień rozstanie. Nie ulega wątpliwości, że początkiem związku, który miał na długo ustabilizować życie i twórczość Chopina w warunkach, jakie stworzyła mu na obczyźnie George Sand, była jej uczuciowa fascynacja. Świadczy o tym słynny, 32-stronicowy list pisarki adresowany do Wojciecha Grzymały z maja 1838 roku, w którym dzieli się z nim skrupułami, jakie ma wobec żywych wówczas jeszcze uczuć Chopina do Marii Wodzińskiej. Snuje też wizję miłości w najczystszy, romantyczny styl: „Miłość nasza – pisała – może trwać tylko w warunkach, w jakich się narodziła, czyli od czasu do czasu, kiedy pomyślny wiatr połączy nas ze sobą, wzlecimy jeszcze między gwiazdy, a potem rozdzielimy się, by znów stąpać po ziemi...”. Takim wzlotem był wspólny wyjazd na Majorkę w listopadzie 1838 roku, jednak marzenia o „niebiańskim wietrze” porywającym i unoszącym w przestworza rozplynęły się szybko, a powrót na ziemię zakończył się długotrwałą chorobą Chopina. I z pewnością już wtedy, zimą na przełomie 1838 i 1839 roku, uświadomiła sobie George Sand, iż ma do odegrania w życiu swego przyjaciela nie tylko rolę romantycznej kochanki. Jej zamiar stworzenia Chopinowi namiastki życia rodzinnego miał wydać wkrótce owoce: to właśnie w posiadłości Sand w Nohant powstały jego najslawniejsze dzieła; tam znalazł atmosferę przypominającą spędzone w kręgu bliskich i przyjaciół lata warszawskie. O tym, że rozumieli się oboje również w sprawach muzycznych, świadczą liczne wypowiedzi Sand na temat Chopina w listach do szerokiego kręgu przyjaciół, m.in. do Eugène’a Delacroix i Pauliny Viardot. Są w tej korespondencji cenne uwagi o muzyce Chopina, świadczące o wielkiej muzykalności pisarki, o tym, że w chwilach twórczych rozterek mógł w niej znaleźć duchowe oparcie.

Bogaty wybór listów dokonany przez Krystynę Kobyłańską rekompensuje niepowetowaną stratę głównego korpusu listów George Sand do Chopina, które

zniszczyła sama pisarka, kiedy owe listy (było ich kilkaset!) powróciły do niej określoną drogą z Mysłowic, gdzie zdeponowała je siostra Chopina – Ludwika, do Nohant, za sprawą... Aleksandra Dumasa syna. Historia ta – opisana dokładnie w przedmowie do *Korespondencji Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi* – kładzie się wielkim cieniem na losach spuścizny epistolograficznej Chopina, tym razem wszakże – jako wynik osobistego wyboru pisarki, która postanowiła zatrzeć najgłębsze ślady łączącego go z nią związku.

Realizując swój zamysł edytorski, Kobylańska – jako pierwsza spośród polskich autorów opracowań korespondencji Chopina – odwołała się do monumentalnej edycji listów George Sand, której dokonał Georges Lubin (1904–2000). Opracowana przezeń krytyczno-źródłowa *Correspondence de George Sand*, wydawana w Paryżu przez Éditions Garnier Frères (w latach 1964–1990 liczyła 24 tomy; z czasem zaś doszły dwa tomy suplementów: XXV – 1991, XXVI – 1996), stanowi dzieło imponujące nie tylko objętością, lecz także mistrzostwem epistolograficznego warsztatu. Warto podkreślić, że Kobylańska nie była jedynie czytelniczką tej kolekcji, lecz pozostawała w kontakcie z Lubinem jako świadek jego prac, o czym świadczą jej notatki i uzupełnienia pozostawione na kartach jej egzemplarza *Korespondencji Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi*. Perfekcyjny warsztat Lubina był dla niej bez wątpienia wzorem i inspiracją w opracowywaniu tej książki, zwłaszcza jeśli chodzi o aparat przypisów, które – w porównaniu z *Korespondencją Fryderyka Chopina* w wydaniu Sydowa i Miketty – są znacznie obszerniejsze i bogatsze. Co więcej, posunęła się ona o krok dalej niż jej francuski mistrz, bowiem opublikowała listy pisane wspólne przez George Sand i Chopina (m.in. do Wojciecha Grzymały) w ich integralnej postaci, podczas gdy Lubin zamieszczał jedynie teksty Sand, zaś wcześniejsi polscy wydawcy – tylko teksty Chopina.

Niniejsze, drugie wydanie *Korespondencji Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi* nie mogło nie uwzględnić postępu prac nad edycją listów George Sand. Kolejne tomy w opracowaniu Lubina (oraz wspomniane dwa suplementy) ukazywały się wszak w ciągu kilkunastu lat po wydaniu zbioru Kobylańskiej, a sam Lubin znalazł kontynuatora swego dzieła w osobie paryskiego antykwariusza i kolekcjonera – Thierry'ego Bodina, który dopełnił edycję Lubina kolejnym zbiorem nieznanych wcześniej listów George Sand do licznych osób z jej kręgu, zatytułowanym *Lettres retrouvées* (Gallimard, Paryż 2004). O ile uzupełnienia zaczerpnięte do niniejszego wydania z poszczególnych tomów edycji Lubina mają charakter cząstkowy, o tyle listy przedrukowane ze zbioru Thierry'ego Bodina, a zwłaszcza listy do Pauliny Viardot, są znacznie obszerniejsze. Ich kapitalne znaczenie polega m.in. na tym, iż ukazują nieznaną dotąd szeregów dotyczącą rozstania Chopina i Sand w 1848 roku.

Zasadnicza różnica w stosunku do poprzedniego wydania polega na ograniczeniu się do polskich tłumaczeń listów pisanych w języku francuskim (z każdorazo-

wym odesłaniem do oryginalnego źródła), co pozwoliło scalić niniejszą edycję w jednym tomie. Wszystkie dodane listy zostały oznaczone – zarówno w tekście głównym, jak i w spisie rzeczy – asteryksami. Wprowadziłem ponadto poprawki podane przez Krystynę Kobylańską w erratach do wydania z 1981 roku, jak również te zaznaczone przez nią własnoręcznie w jej autorskim egzemplarzu książki, za którego udostępnienie wyrażam wdzięczność Pani Kindze Kobylańskiej. W odesłaniach do edycji Lubina podałem – oprócz numeru tomu i listu – również strony, na których figuruje dany list, a także wykorzystywane przezeń oznaczenia znajdujące się przy numerze listu: asteryks wskazuje na listy skolacjonowane z autografami lub fotokopiami, litera D umieszczona jako indeks górny wskazuje zaś, że dany list nie został odnaleziony.

Bibliografia została rozszerzona o najważniejsze pozycje, które ukazały się od czasu I wydania. Pewnym zmianom uległ także zestaw ilustracji, w których opisie została uwzględniona zmiana statusu zbiorów Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w związku z powstaniem Muzeum Chopina oraz Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina. Za pomoc w doborze ilustracji dziękuję Panu Maciejowi Janickiemu z Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie.

„Wiem – pisała Krystyna Kobylańska w zakończeniu obszernego wstępu do I wydania *Korespondencji Fryderyka Chopina z George Sand i z jej dziećmi* (*Historia listów*) – że mimo licznych podróży, lat żmudnych poszukiwań i cennych kontaktów, nie udało mi się dotrzeć do niektórych ineditów ani oprzeć publikowanych obecnie listów na wszystkich istniejących autografach”. Niniejsze wydanie stanowi kolejny krok naprzód na drodze, którą podążyła ona przed laty i która – można mieć nadzieję – pozostaje nadal otwarta dla badaczy epistolograficznej spuścizny Chopina, George Sand i najbliższego kręgu związanych z nimi postaci.

Zbigniew Skowron
Warszawa, styczeń 2010

SPIS RZECZY

Historia listów.....	7
Nota edytorska.....	30
Nota edytorska do II wydania.....	33
Diariusz.....	37
Wykaz skrótów używanych w komentarzach.....	85

KORESPONDENCJA CHOPINA Z GEORGE SAND I Z JEJ DZIEĆMI

1. George Sand do Chopina, Paryż, koniec kwietnia 1838.....	89
2. George Sand do Chopina, Maurycego i Solange, Cambrai, 13 sierpnia 1840.....	90
3. Maurycy i Chopin do George Sand, Paryż, 14 sierpnia 1840.....	91
4. George Sand do Chopina (?), Paryż, początek października 1840.....	93
5. George Sand i Chopin do Solange, Nohant, 21 czerwca 1841.....	94
6. Chopin do George Sand, Paryż, 25 września 1841.....	95
7. Chopin do George Sand, Paryż, koniec 1841 – wiosna 1847.....	96
8. Chopin do George Sand, Paryż, 14 sierpnia 1843.....	97
9. George Sand do Maurycego i Chopina, Nohant, 29 października 1843.....	98
10. Chopin i Maurycy do George Sand, Paryż, 29 października 1843.....	99
11. Maurycy i Chopin do George Sand, Paryż, 4 listopada 1843.....	100
12. George Sand i Solange do Maurycego i Chopina, Nohant, 4 listopada 1843.....	101
13. Chopin do George Sand, Paryż, 17 listopada 1843 (?).....	103
14. Chopin do George Sand, Paryż, 26 listopada 1843.....	105
15. George Sand do Maurycego i Chopina, Nohant, 27 listopada 1843.....	105
16. George Sand do Chopina, Nohant, czerwiec 1844.....	109
17. Chopin do George Sand, Paryż, 29 (?) sierpnia 1844.....	109
18. Chopin do Maurycego, Paryż, 3 września 1844.....	110
19. Chopin do George Sand, Paryż, 23 września 1844.....	111
20. Chopin do George Sand, Paryż, 2 grudnia 1844.....	112
21. Chopin do George Sand, Paryż, 5 grudnia 1844.....	114
22. George Sand do Chopina, Nohant, 20 września 1845.....	116
23. Chopin do George Sand, Paryż, 25 listopada 1846.....	116
24. Chopin do George Sand, Paryż, 12 grudnia 1846.....	118
25. Chopin do George Sand, Paryż, 15 grudnia 1846.....	120
26. Chopin do George Sand, Paryż, 30 grudnia 1846.....	121
27. Chopin do George Sand, Paryż, 12 stycznia 1847.....	122
28. Chopin do George Sand, Paryż, 17 stycznia 1847.....	123
29. Chopin do George Sand, Paryż, 10 kwietnia 1847.....	124

30. George Sand do Chopina, Nohant, 14 (?) kwietnia 1847*	124
31. George Sand do Chopina, Nohant 16 kwietnia 1847*	125
32. Chopin do George Sand, Paryż, 21 kwietnia 1847	126
33. Chopin do George Sand, Paryż, 29 kwietnia 1847	126
34. George Sand do Chopina, Nohant, 29 (?) kwietnia 1847*	127
35. Chopin do George Sand, Paryż, 15 maja 1847	127
36. Chopin do Solange, Paryż, ok. 19 maja 1847	128
37. Solange do Chopina, La Châtre, 11 lipca 1847	129
38. Chopin do Solange, Paryż, 14 lipca 1847	131
39. Chopin do George Sand, Paryż, 24 lipca 1847	131
40. George Sand do Chopina, Nohant, 28 lipca 1847	132
41. Chopin do Solange, Paryż, 18 września 1847	133
42. Solange do Chopina, Besançon, 30 września 1847	134
43. Chopin do Solange, Paryż, 2 października 1847	136
44. Chopin do Solange, Paryż, 12, 19 lub 26 października 1847	137
45. Solange do Chopina, La Châtre, 9 listopada 1847	137
46. Chopin do Solange, Paryż, 24 listopada 1847	139
47. Chopin do Solange, Paryż, 14 grudnia 1847	140
48. Chopin do Solange, Paryż, 31 grudnia 1847	141
49. Chopin do Solange, Paryż, 17 lutego 1848	143
50. Auguste Clésinger do Chopina, Paryż, 17 lutego 1848	144
51. Auguste Clésinger do Chopina, Paryż, 18 lutego 1848	145
52. Chopin do Solange, Paryż, 3 marca 1848	145
53. Chopin do Solange, Paryż, 5 marca 1848	146
54. Solange do Chopina, Guillery, 7 marca 1848	148
55. Solange do Chopina, Guillery, 8 marca 1848	149
56. Chopin do Solange, Paryż, 11 marca 1848	149
57. Chopin do Solange, Paryż, 22 marca 1848	151
58. Solange do Chopina, Guillery, 25 marca 1848	151
59. Chopin do Solange, Londyn, 30 czerwca 1848	152
60. Chopin do Solange, Johnstone Castle, 9 września 1848	154
61. Chopin do Solange, Londyn, 22 listopada 1848	155
62. Chopin do Solange, Paryż, 30 stycznia 1849	157
63. Chopin do Solange, Paryż, 5–7 kwietnia 1849	158
64. Chopin do Solange, Paryż, 13 kwietnia 1849	159
65. Solange do Chopina, Guillery, 13 maja 1849	160
66. Chopin do Solange, Paryż, 18 lub 19 maja 1849	161
67. Chopin do Solange, Paryż, 4 lipca 1849	161

ANEKS I

LISTY CHOPINA I GEORGE SAND DO RÓŻNYCH ADRESATÓW

1. DO WOJCIECHA GRZYMAŁY

1. George Sand, Nohant, 9 października 1837	163
---	-----

2. George Sand, Nohant, 23 grudnia 1837	164
3. George Sand, Nohant, koniec maja 1838	165
4. George Sand, Nohant, ok. 4 czerwca 1838.....	174
5. Chopin, Paryż, ok. 6 czerwca 1838	175
6. Chopin, Paryż, lato 1838	175
7. Chopin i George Sand, Port-Vendres, 1 listopada 1838.....	175
8. Chopin i George Sand, Establiments, 3 grudnia 1838.....	177
9. George Sand i Chopin, Establiments lub Palma, ok. 9 grudnia 1838.....	178
10. Chopin i George Sand, Marsylia, 12 marca 1839.....	180
11. Chopin, Marsylia, 27 marca 1839	181
12. Chopin i George Sand, Marsylia, 12 kwietnia 1839.....	183
13. Chopin i George Sand, Marsylia, 13 kwietnia 1839.....	185
14. Chopin i George Sand, Marsylia, 16 kwietnia 1839.....	187
15. Chopin i George Sand, Marsylia, 21 maja 1839	188
16. Chopin i George Sand, Nohant, 2 czerwca 1839.....	189
17. Chopin i George Sand, Nohant, 8 lipca 1839	190
18. Chopin i George Sand, Nohant, ok. 25 lipca 1839.....	192
19. George Sand, Nohant, 3 sierpnia 1839	193
20. Chopin i George Sand, Nohant, 5 sierpnia 1839.....	194
21. George Sand, Nohant, ok. 15 września 1839	195
22. Chopin i George Sand, Nohant, 20 września 1839	196
23. Chopin i George Sand, Nohant, 29 września 1839	197
24. Chopin i George Sand, Nohant, 8 października 1839	198
25. Chopin, Paryż, ok. 1840 (?).....	199
26. George Sand, Paryż, wiosna 1840 (?).....	200
27. George Sand, Paryż, wiosna 1840 (?).....	200
28. George Sand, Paryż, 29 grudnia 1840.....	200
29. George Sand, Paryż, 31 stycznia 1841	201
30. George Sand, Nohant, 3 lipca 1841	202
31. Chopin, Paryż, przed 20 kwietnia 1842.....	202
32. Chopin, George Sand, Maurycy i Solange, Nohant, 31 maja 1842.....	203
33. Chopin, George Sand i Maurycy, Nohant, 3 lipca 1842	204
34. Chopin, Nohant, 27 lipca 1842.....	206
35. Chopin, Paryż, październik 1842–1844 (?).....	206
36. Chopin i George Sand, Nohant, 24 maja 1843	207
37. Chopin, Nohant, 27 maja 1843 (?)	208
38. Chopin i George Sand, Nohant, ok. 17 lipca 1843.....	209
39. Chopin, Nohant, 15 lub 16 października 1843.....	210
40. George Sand, Nohant, 26 października 1843.....	211
41. George Sand, Nohant, 18 listopada 1843	212
42. George Sand, Paryż, styczeń 1844.....	213
43. Chopin i George Sand, Nohant, 26 lipca 1844	214
44. Chopin, Paryż, 30 sierpnia 1844.....	215
45. Chopin, Nohant, 5 (?) września 1844	216
46. George Sand, Paryż, 17 lutego 1845.....	217

47. Chopin, Nohant, 8 lipca 1845.....	218
48. Chopin, Paryż, 28 lub 29 listopada 1845.....	219
49. Chopin, Paryż, koniec 1845 (?).....	219
50. George Sand, Paryż, połowa lutego 1846.....	220
51. George Sand, Paryż, 8 kwietnia 1846.....	221
52. George Sand, Nohant, 10 sierpnia 1846.....	222
53. George Sand i Chopin, Nohant, 26 sierpnia 1846.....	223
54. Chopin i George Sand, Nohant, 30 sierpnia 1846.....	224
55. George Sand i Chopin, Nohant, 12 października 1846.....	225
56. Chopin, Paryż, 4 lutego 1847.....	227
57. Chopin, Paryż, 5 lutego 1847.....	228
58. Chopin, Paryż, 17 lutego 1847.....	228
59. George Sand, Nohant, 12 maja 1847.....	229
60. George Sand, Paryż, 23 marca 1853*.....	231

2. DO INNYCH ADRESATÓW

61. George Sand i Chopin do Gustave'a Papet, Paryż, 8 (?) listopada 1839.....	233
62. George Sand i Chopin do Pauliny Viardot, Nohant, początek października 1841.....	234
63. George Sand, Maurycy i Chopin do Eugène'a Delacroix, Paryż, 1 (?) maja 1842.....	234
64. George Sand i Chopin do Pauliny Viardot, Paryż, 20 kwietnia 1844.....	235
65. George Sand i Chopin do Marie de Rozières, Nohant, 26 lipca 1844.....	236
66. Chopin, George Sand i Ludwika Jędrzejewiczowa do Marie de Rozières, Nohant, 11 sierpnia 1844.....	237
67. George Sand i Chopin do Stefana Witwickiego, Paryż, 22 marca 1845.....	238
68. Chopin i George Sand do Marie de Rozières, Nohant, 12 (?) sierpnia 1845.....	240
69. Chopin i George Sand do Charles'a Veyret, Nohant, 19 czerwca 1846.....	242
70. Chopin i George Sand do Marie de Rozières, Nohant, 18 lipca 1846.....	244
71. Chopin i George Sand do Marie de Rozières, Nohant 17 (?) sierpnia 1846.....	245

ANEKS II

KORESPONDENCJA GEORGE SAND Z RODZINĄ CHOPINA

1. George Sand do Justyny Chopin, Paryż, 29 maja 1844.....	247
2. Justyna Chopin do George Sand, Warszawa, 13 czerwca 1844.....	248
3. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, ok. 10 lipca 1844.....	249
4. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 29 (?) sierpnia 1844.....	250
5. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 18 września 1844.....	251
6. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Paryż, wiosna (?) 1845.....	251
7. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, druga połowa czerwca (?) 1845.....	252
8. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 20 lipca 1845.....	253
9. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 1 sierpnia 1845.....	253
10. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, połowa października (?) 1845.....	254
11. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Paryż, marzec 1846.....	254
12. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 3 (?) czerwca 1846.....	255

13. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, sierpień (?) 1846.....	256
14. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 11 października 1846.....	256
15. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Paryż, 8 czerwca 1847.....	257
16. George Sand do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 1 września 1849.....	257

Aneks III

CHOPIN I GEORGE SAND WZAJEMNIE O SOBIE

1. CHOPIN W LISTACH GEORGE SAND

1. Do Heinricha Heine, Paryż, 13 grudnia 1836 (?).....	259
2. Do Marie d'Agoult, Nohant, 23 stycznia 1837*	260
3. Do Franza Liszta, Nohant, 17 lutego 1837	260
4. Do Marie d'Agoult, Nohant, 3 kwietnia 1837	261
5. Do Marie d'Agoult, Nohant, 6 kwietnia 1837	261
6. Do Marie d'Agoult, Nohant, 26 (?) kwietnia 1837	262
7. Do Franza Liszta i Marie d'Agoult, Nohant, 2 stycznia 1838.....	262
8. Do François Buloza, Paryż, ok. 7 maja 1838*	263
9. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, ok. 12 maja 1838	263
10. Do Charlotty Marliani, Paryż, lato 1838 (?)*	264
11. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 7 (?) września 1838	264
12. Do Pierre'a Leroux, Paryż, 26 września 1838*	266
13. Do François Buloza, Paryż, ok. 5 października 1838*	267
14. Do Jules'a Boucoiran, Lyon, 22 października 1838*	268
15. Do Charlotty Marliani, Port-Vendres, 1 listopada 1838	268
16. Do Charlotty Marliani, Palma, 14 listopada 1838.....	269
17. Do Charlotty Marliani, Palma, 14 grudnia 1838.....	270
18. Do Charlotty Marliani, Valldemosa, 28 grudnia 1838	271
19. Do Charlotty Marliani, Valldemosa, 22 stycznia 1839	272
20. Do François Buloza, Valldemosa, 22 stycznia 1839*	273
21. Do Charlotty Marliani, Barcelona, 15 lutego 1839	274
22. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 26 lutego 1839.....	276
23. Do François Rollinat, Marsylia, 26 lutego, 6 lub 8 marca 1839.....	277
24. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 8 (?) marca 1839.....	280
25. Do Jules'a Boucoiran, Marsylia, 11 marca 1839	281
26. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 13 (?) marca 1839.....	281
27. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 17 marca 1839	282
28. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 25 (?) marca 1839.....	283
29. Do doktora Marcela Gaubert, Marsylia, początek kwietnia 1839.....	283
30. Do Charlotty Marliani, Marsylia, początek kwietnia 1839.....	284
31. Do Pierre'a Bocage, Marsylia, początek kwietnia 1839	285
32. Do Camille'a Pleyela, Marsylia, 8 kwietnia 1839.....	286
33. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 16 kwietnia 1839	287
34. Do Emanuela Arago, Marsylia, 19 (?) kwietnia 1839	287
35. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 21 kwietnia 1839	288

36. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 26 kwietnia 1839	288
37. Do Jules'a Boucoiran, Marsylia, 27 kwietnia 1839	290
38. Do Hippolyte'a Chatiron, Marsylia, 27 kwietnia 1839	290
39. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 3 maja 1839	291
40. Do Charlotty Marliani, Marsylia, 20 maja 1839	291
41. Do Jules'a Boucoiran, Marsylia, 20 maja 1839	292
42. Do doktora François Cauvière, Arles, 23 maja 1839	292
43. Do Charlotty Marliani, Nohant, 3 czerwca 1839	293
44. Do Emanuela Arago, Nohant, ok. 8 czerwca 1839*	294
45. Do Camille'a Pleyela, Nohant, 10 czerwca 1839	294
46. Do Antoine'a Conte, Nohant, 12 czerwca 1839	295
47. Do Charlotty Marliani, Nohant, 15 czerwca 1839	295
48. Do Charlotty Marliani, Nohant, ok. 20 czerwca 1839	296
49. Do Auguste'a Charpentiera, Nohant, 25 czerwca 1839*	296
50. Do Charlotty Marliani, Nohant, 30 czerwca 1839	297
51. Do Félicité'a de Lamennais, Nohant, 21 (?) lipca 1839*	297
52. Do Charlotty Marliani, Nohant, 24 lipca 1839	298
53. Do Félicité'a de Lamennais, Nohant, 29 lipca 1839	298
54. Do Charlotty Marliani, Nohant, 20 sierpnia 1839	299
55. Do Charlotty Marliani, Nohant, 30 sierpnia 1839	299
56. Do doktora Gustave'a Papet, Nohant, sierpień 1839	300
57. Do Charlotty Marliani, Nohant, 18 września 1839	300
58. Do Charlotty Marliani, Nohant, 28 września (?) 1839	300
59. Do Charlotty Marliani, Nohant, 4 października 1839	302
60. Do doktora Gustave'a Papet, Paryż 8 (?) listopada 1839	302
61. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 27 listopada 1839	304
62. Do Pauliny Garcia, Paryż, zima 1839–1840	304
63. Do François Buloza, Paryż, 1 stycznia 1840	305
64. Do Félicité'a de Lamennais, Paryż, 2 stycznia 1840	305
65. Do Marie d'Agoult, Paryż, ok. 3 stycznia 1840*	306
66. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, styczeń 1840	307
67. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 2 lutego (?) 1840	307
68. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 27 (?) lutego 1840	308
69. Do Pierre'a Bocage, Paryż, luty 1840*	308
70. Do doktora Gustave'a Papet, Paryż, 25 marca 1840	308
71. Do Marie Dorval, Paryż, 31 marca 1840*	309
72. Do doktora Paula Gaubert, Paryż, 1 kwietnia 1840	310
73. Do doktora Paula Gaubert, Paryż, 1 kwietnia 1840	310
74. Do doktora Paula Gaubert, Paryż, 1 kwietnia 1840*	311
75. Do doktora Paula Gaubert, Paryż, 2 kwietnia 1840	311
76. Do doktora Gustave'a Papet, Paryż, 7 kwietnia 1840	313
77. Do Charles'a Sainte-Beuve'a, Paryż, 3 (?) maja 1840*	313
78. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 4 maja (?) 1840	314
79. Do Luigiiego Calamatty, Paryż, 25 czerwca 1840	314
80. Do Astolphe'a de Custine, Paryż, 30 czerwca 1840	314

81. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 1 lipca 1840.....	315
82. Do Charlotty Marliani, Cambrai, 16 sierpnia 1840.....	315
83. Do Agricola Perdiguier, Paryż, 20 sierpnia 1840.....	316
84. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 28 sierpnia 1840.....	316
85. Do doktora Gustave'a Papet, Paryż, 28 sierpnia 1840.....	317
86. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, ok. 5 września 1840.....	317
87. Do Maurycego, Paryż, 10 września 1840.....	317
88. Do Maurycego, Paryż, 15 września 1840.....	318
89. Do Maurycego, Paryż, 20 września 1840.....	318
90. Do Eugène'a Delacroix, Paryż 23 (?) września 1840.....	319
91. Do Maurycego, Paryż, 12 października 1840.....	319
92. Do Maurycego, Paryż, 24 października 1840.....	320
93. Do Marie de Rozières, Paryż, 29 listopada 1840 (?).....	320
94. Do Pauliny Viardot, Paryż, początek grudnia 1840.....	321
95. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 24 grudnia 1840.....	321
96. Do Josefa Dessauera, Paryż, koniec grudnia 1840*.....	322
97. Do Josefa Dessauera, Paryż, 1841 (?) 1842 (?)*.....	322
98. Do Marie de Rozières, Paryż, 6 stycznia 1841.....	322
99. Do Józefa Dessauera, Paryż, 6 stycznia 1841 (?).....	323
100. Do Pauliny Viardot, Paryż, 30 (?) stycznia 1841.....	324
101. Do Pauliny Viardot, Paryż, 10 lutego 1841.....	324
102. Do Adama Mickiewicza, Paryż, 13 lutego 1841*.....	325
103. Do Marie de Rozières, Paryż, 14 lutego 1841.....	325
104. Do Pauliny Viardot, Paryż, 21 lutego 1841.....	326
105. Do doktora Paula Gaubert, Paryż, 27 lutego 1841.....	327
106. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 12 (?) marca 1841.....	327
107. Do Franza Liszta, Paryż, 18 marca 1841.....	328
108. Do doktora Gustave'a Papet, Paryż, druga połowa marca 1841.....	328
109. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 5 kwietnia 1841.....	329
110. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 13 kwietnia 1841.....	329
111. Do Pauliny Viardot, Paryż, 18 kwietnia 1841.....	329
112. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 19 kwietnia 1841.....	330
113. Do Marie de Rozières, Paryż, 19 kwietnia 1841.....	331
114. Do Jules'a Boucoiran, Paryż, 24 kwietnia 1841.....	331
115. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, po 26 kwietnia 1841.....	332
116. Do Laure Jourdain, Paryż, 8 maja 1841.....	332
117. Do Jules'a Boucoiran, Paryż, 14 maja 1841.....	333
118. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, połowa maja 1841.....	333
119. Do Félicité'a de Lamennais, Paryż, 11 lub 12 czerwca 1841.....	334
120. Do Marie de Rozières, Paryż, pierwsza połowa 1841 (?).....	334
121. Do Eugène'a Pelletan, Vierzon, 18 czerwca 1841.....	334
122. Do Pauliny Viardot, La Châtre, 22 czerwca 1841.....	335
123. Do Charlotty Marliani, Nohant, koniec czerwca 1841.....	336
124. Do Charlotty Marliani, Nohant, 3 lipca 1841.....	336
125. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 7 lipca 1841.....	336

126. Do Pauliny Viardot, Nohant, 8 lub 9 lipca 1841	337
127. Do Marie de Rozières, Nohant, ok. 11 lipca 1841.....	338
128. Do Auguste'a Martineau-Deschenez, Nohant, 16 lipca 1841	340
129. Do Solange, Nohant, 18 lipca 1841	340
130. Do Marie de Rozières, Nohant, koniec lipca 1841 (?).....	341
131. Do doktora Paula Gaubert, Nohant, 1 sierpnia 1841	341
132. Do Marie de Rozières, Nohant, 4 sierpnia 1841	341
133. Do Solange, Nohant, 4 (?) sierpnia 1841.....	342
134. Do Solange, Nohant, 13 sierpnia 1841	342
135. Do Charlotty Marliani, Nohant, 13 sierpnia 1841	342
136. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 23 (?) sierpnia 1841	343
137. Do Marie de Rozières, Nohant, 29 sierpnia 1841	343
138. Do Eugène'a Pelletan, Nohant, koniec sierpnia 1841	344
139. Do Agricola Perdiguier, Nohant, 6 września 1841.....	344
140. Do Pauliny Viardot, Nohant, ok. 10 września 1841.....	345
141. Do Marie de Rozières, Nohant, 22 września 1841	346
142. Do Jules'a Boucoiran, Nohant, 26 września 1841.....	347
143. Do Pierre'a Leroux i Louisa Viardot, Nohant, 1 października 1841	347
144. Do Pauliny Viardot, Nohant, 8 października 1841	348
145. Do Eugène'a Pelletan, Nohant, 9 października 1841	350
146. Do Marie de Rozières Nohant, 12 października 1841	351
147. Do Charlotty Marliani, Nohant, 15 października 1841	351
148. Do Louisa Viardot, Nohant, 17 października 1841	352
149. Do Maurycego, Paryż, 6 listopada 1841	352
150. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 6 listopada 1841	353
151. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, ok. 12 listopada 1841	353
152. Do Solange, Paryż, 18 listopada 1841	354
153. Do Pauliny Viardot, Paryż, listopad 1841	354
154. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 4 grudnia 1841	355
155. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 27 grudnia 1841	356
156. Do Théodore'a de Seynes, Paryż, 28 grudnia 1841	356
157. Do Louisa Lablache, Paryż, 13 stycznia 1842.....	356
158. Do Charles'a Sainte-Beuve'a, Paryż, 15 (?) stycznia 1842.....	357
159. Do Marie de Rozières, Paryż, styczeń 1842 (?)	357
160. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, styczeń (?) 1842	358
161. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, połowa lutego 1842	358
162. Do Adelaide Kemble, Paryż, 22 lutego 1842 (?).....	359
163. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 4 marca 1842	359
164. Do Adama Mickiewicza, Paryż 4 (?) marca 1842*	360
165. Do Louisa Viardot, Paryż, 21 marca 1842	361
166. Do Frédérica Girerd, Paryż, 27 marca 1842	362
167. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 1 kwietnia 1842.....	362
168. Do Adama Mickiewicza, Paryż, 3 kwietnia 1842.....	362
169. Do Jules'a Boucoiran, Paryż, 5 kwietnia 1842	363
170. Do Honoré Balzaca, Paryż, 11 (?) kwietnia 1842.....	363

171. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 13 (?) kwietnia 1842	364
172. Do Pauliny Viardot, Paryż, 13 kwietnia (?) 1842	365
173. Do Pauliny Viardot, Paryż, 29 kwietnia 1842	365
174. Do Félicité'a de Lamennais, Paryż, kwiecień 1842 (?)*	366
175. Do Charlotty Marliani, Nohant, 8 maja 1842	366
176. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 8 maja 1842	366
177. Do Marie de Rozières, Nohant, 9 maja 1842	367
178. Do Marie de Rozières, Nohant, ok. 15 maja 1842	368
179. Do Marie de Rozières, Nohant, po 16 maja 1842	369
180. Do Pauliny Viardot, Nohant, 25 maja 1842	369
181. Do Charlotty Marliani, Nohant, 26 maja 1842	370
182. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 28 maja 1842	370
183. Do Marie de Rozières, Nohant, 1 czerwca 1842	371
184. Do Charlotty Marliani, Nohant, 24 czerwca 1842	372
185. Do Pauliny Viardot, Nohant, między 25 i 28 czerwca 1842	373
186. Do Alphonse'a Fleury, Nohant, koniec czerwca 1842	374
187. Do Eugène'a Delacroix, Nohant 13 (?) lipca 1842	374
188. Do Marie de Rozières, Nohant, 21 lipca 1842	375
189. Do Charlotty Marliani, Nohant, 25 lipca 1842	375
190. Do Charlotty Marliani, Nohant, 26 lipca 1842	376
191. Do Maurycyego i Solange, Paryż, 31 lipca 1842	376
192. Do Marie de Rozières, Paryż, 4 (?) sierpnia 1842	377
193. Do Emanuela Arago, Nohant, 10 sierpnia 1842	377
194. Do Davida Richard, Nohant, 29 (?) sierpnia 1842	378
195. Do Pauliny Viardot, Nohant, 29 sierpnia 1842	378
196. Do Marie de Rozières, Nohant, 8 września 1842	379
197. Do Marie de Rozières Nohant, 13 września 1842	379
198. Do Marie de Rozières, Nohant, 25 września 1842	380
199. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 10 (?) października 1842	380
200. Do Eugène'a Delacroix, Paryż, 17 października 1842*	381
201. Do Charles'a Duvernet, Paryż, 12 listopada 1842	381
202. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 12 listopada 1842	382
203. Do Louisa Viardot, Paryż, zima 1842–1843	383
204. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 5 lutego 1843	383
205. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, połowa lutego 1843*	384
206. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 8 kwietnia 1843	384
207. Do Solange, Paryż, kwiecień 1843	385
208. Do Pierre'a Bocage, Paryż, 7 maja 1843	385
209. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 11 maja 1843	386
210. Do Solange, Nohant, 24 maja 1843	386
211. Do Charlotty Marliani, Nohant, 25 maja 1843	387
212. Do Maurycyego, Nohant, 29 maja 1843	387
213. Do Maurycyego, Nohant, 31 maja 1843	387
214. Do Maurycyego, Nohant, 6 czerwca 1843	388
215. Do Solange, Nohant, 6 (?) czerwca 1843	389

216. Do Pauliny Viardot, Nohant, 8 czerwca 1843	389
217. Do Solange, Nohant, 13 czerwca 1843	390
218. Do Charlotty Marliani, Nohant, 13 czerwca 1843	390
219. Do Pauliny Viardot, Nohant, 16 czerwca 1843	391
220. Do Elise Tourangin, Nohant, 19 czerwca 1843	391
221. Do Solange, Nohant, 22 (?) czerwca 1843.....	391
222. Do Pauliny Viardot, Nohant, 23 (?) czerwca 1843.....	392
223. Do Charlotty Marliani, Nohant, 28 czerwca 1843	392
224. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, koniec czerwca 1843	393
225. Do Elise Tourangin, Nohant, 6 lipca 1843	393
226. Do Solange, Nohant, 17 lipca 1843	394
227. Do Charlotty Marliani, Nohant, ok. 20 lipca 1843	394
228. Do Pierre'a Bocage, Nohant, ok. 20 lipca 1843.....	394
229. Do Ferdinanda François, Nohant, koniec lipca 1843	395
230. Do Agricola Perdiguier, Nohant, 10 sierpnia 1843.....	395
231. Do Charlotty Marliani, Nohant, 10 lub 11 sierpnia 1843	396
232. Do Solange, Nohant, 12 sierpnia 1843	397
233. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 13 sierpnia 1843.....	397
234. Do Charlotty Marliani, Nohant, 27 sierpnia 1843	398
235. Do Olimpie d'Auribeau, Nohant, 27 sierpnia 1843.....	398
236. Do Pauliny Viardot, Nohant, 27 sierpnia 1843	399
237. Do Marie de Rozières, Nohant, 17 lub 18 września 1843	399
238. Do Pauliny Viardot, Nohant, 18 lub 19 września 1843*	400
239. Do Pauliny Viardot, Nohant, 1 października 1843.....	400
240. Do Charlotty Marliani, Nohant, 2 października 1843.....	401
241. Do Charlotty Marliani, Nohant, 20 października 1843	402
242. Do Charlotty Marliani, Nohant, 28 (?) października 1843.....	402
243. Do Marie de Rozières, Nohant, 28 (?) października 1843	403
244. Do Maurycego, Nohant, 1 listopada 1843.....	404
245. Do Maurycego, Nohant, 2 lub 3 listopada 1843.....	404
246. Do Charlotty Marliani, Nohant, 3 listopada 1843	404
247. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 4 listopada 1843	405
248. Do Charles'a Duvernet, Nohant, 8 listopada 1843.....	405
249. Do Maurycego, Nohant, 9 (?) listopada 1843.....	406
250. Do Maurycego, Nohant, 11 listopada 1843	406
251. Do Ferdinanda François, Nohant, 12 lub 13 listopada 1843	407
252. Do Maurycego, Nohant, 16 listopada 1843	408
253. Do Maurycego, Nohant, 17 (?) listopada 1843.....	409
254. Do Maurycego, Nohant, 19 listopada 1843	409
255. Do Maurycego, Nohant, 22 listopada 1843	410
256. Do Maurycego, Nohant, 23 (?) listopada 1843.....	410
257. Do Alphonse'a Fleury, Paryż, ok. 25 grudnia 1843.....	411
258. Do Gustave'a Papet, Paryż, grudzień 1843.....	411
259. Do doktora Jeana Molin, Paryż, połowa stycznia 1844 (?).....	412
260. Do Charles'a Duvernet, Paryż, 14, 18 i 19 stycznia 1844	412

261. Do Ferdinanda François, Paryż, 23 (?) stycznia 1844	412
262. Do Lise Perdiguier, Paryż, 23 (?) stycznia 1844	413
263. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 19 (?) lutego 1844	413
264. Do Charles'a Duvernet, Paryż, 20 lutego 1844	414
265. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 24 lutego 1844	414
266. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 29 lutego 1844	415
267. Do Hiacynthe'a de Latouche, Paryż, 13 marca 1844	415
268. Do Solange, Paryż, początek kwietnia 1844	415
269. Do Jules'a Boucoiran, Paryż, 2 kwietnia 1844	416
270. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 8 kwietnia 1844	416
271. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, najwcześniej 13 kwietnia 1844	416
272. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 22 kwietnia 1844	417
273. Do Marie de Rozières, Paryż, kwiecień 1844	417
274. Do Auguste'a Martineau-Deschenez, Paryż, kwiecień 1844	418
275. Do Agricola Perdiguier, Paryż, kwiecień 1844	418
276. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 17 maja 1844	419
277. Do Franza Liszta, Paryż, 23 maja 1844	419
278. Do Franza Liszta, Paryż, 26 (?) maja 1844*	419
279. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 26 maja 1844	420
280. Do Auguste'a Franchomme, Paryż, 26 maja 1844	420
281. Do Marie de Rozières, Paryż, 27 maja 1844	421
282. Do Pierre'a Bocage, Paryż, 29 (?) maja 1844	421
283. Do Marie de Rozières, Nohant, 7 (?) czerwca 1844	422
284. Do Charlotty Marliani, Nohant, początek czerwca 1844	423
285. Do Charlotty Marliani, Nohant, 25 czerwca 1844	423
286. Do Pauliny Viardot, Nohant, 11 lub 12 lipca 1844	424
287. Do Charlotty Marliani, Nohant, 26 lipca 1844	424
288. Do Hippolyte'a Chatiron, Nohant, lipiec 1844	425
289. Do Henri Latouche'a, Nohant, 31 lipca 1844*	425
290. Do Pauliny Viardot, Nohant, koniec lipca – początek sierpnia 1844	426
291. Do Pauliny Viardot, Nohant, 11 (?) sierpnia 1844	426
292. Do Pauliny Viardot, Nohant, 21 sierpnia 1844	429
293. Do Louisa Véron, Nohant, 22 sierpnia 1844	430
294. Do Pauliny Viardot, Nohant 22 sierpnia 1844	430
295. Do Pauliny Viardot, Nohant, 25 sierpnia 1844	431
296. Do Pauliny Viardot, Nohant 26 sierpnia 1844	432
297. Do Marie de Rozières, Nohant, 27 sierpnia 1844	433
298. Do Louisa Véron, Nohant, 28 sierpnia 1844	433
299. Do Maurycego, Nohant, 7 września 1844	433
300. Do Charlotty Marliani, Nohant, ok. 8 września 1844	434
301. Do Charles'a Veyret, Nohant, 20 września 1844	435
302. Do Marie de Rozières, Nohant, 20 (?) września 1844	435
303. Do Maurycego, Nohant, 11 listopada 1844	436
304. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 12 listopada 1844	436
305. Do Maurycego, Nohant, 12 listopada 1844	437

306. Do Maurycego, Nohant, 19 listopada 1844	437
307. Do Charlotty Marliani, Nohant, 22 listopada 1844	437
308. Do Marie de Rozières, Nohant, 27 listopada 1844.....	438
309. Do doktora Gustave'a Papet, Nohant, 28 listopada 1844	439
310. Do Louisa Blanc, Nohant, 6 grudnia 1844.....	439
311. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 23 grudnia 1844.....	440
312. Do doktora Jeana Molin, Paryż, początek 1845 (?)	440
313. Do Alexandre'a Ledru-Rollin, Paryż, 14 stycznia 1845.....	441
314. Do Pauliny Viardot, Paryż, 20 stycznia 1845.....	442
315. Do Louisa Blanc, Paryż, 20 lutego 1845 (?)*	442
316. Do Pierre'a Bocage, Paryż, 20/21 lutego 1845	443
317. Do Pierre'a Bocage, Paryż, 23 lutego 1845	444
318. Do Louise Colet, Paryż, 26 lutego 1845	444
319. Do doktora Jeana Molin, Paryż, marzec 1845 (?)	445
320. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 27 kwietnia 1845.....	445
321. Do Marie de Rozières, Paryż, początek czerwca 1845	445
322. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 6 (?) czerwca 1845.....	446
323. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 9 czerwca 1845.....	446
324. Do Marie de Rozières, Nohant, 16 czerwca 1845	447
325. Do Marie de Rozières, Nohant, 3 lipca 1845	447
326. Do Louisa Viardot, Nohant, 3 lipca 1845.....	448
327. Do księdza Georges'a Rochet, Nohant, połowa lipca 1845*	448
328. Do Charlotty Marliani, Nohant, 9 sierpnia 1845	449
329. Do Maurycego, Nohant, 7 (?) września 1845	449
330. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 28 września 1845	450
331. Do Marie de Rozières, Nohant, 28 września 1845	451
332. Do Marie de Rozières, Nohant, 15 października 1845.....	451
333. Do Antenora Joly, Nohant, 21 października 1845	452
334. Do Charlotty Marliani, Nohant, 7 listopada 1845	452
335. Do Hippolyte'a Chatiron, Nohant, ok. 15 listopada 1845.....	453
336. Do Marie de Rozières Nohant, 22 listopada 1845.....	453
337. Do Charles'a Poncy, Nohant, 24 listopada 1845.....	454
338. Do Jules'a Boucoiran, Nohant, 29 listopada 1845	454
339. Do Wydawnictwa Giroux et Vialat, Nohant, 30 listopada 1845	455
340. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, 14 grudnia 1845.....	455
341. Do Lucie Maréchal, Paryż, 31 grudnia 1845.....	455
342. Do Ferdinanda François, Paryż, koniec 1845 (?)	456
343. Do Charles'a Poncy, Paryż, 1 i 6 stycznia 1846.....	456
344. Do Hippolyte'a Chatiron, Paryż, koniec stycznia 1846	457
345. Do Eugène'a Delacroix (?), Paryż, początek lutego 1846 (?).....	458
346. Do René Vallet de Villeneuve, Paryż, koniec lutego 1846	458
347. Do Charles'a Poncy, Paryż, 1 marca 1846	460
348. Do Maurycego, Paryż, 20 lub 27 kwietnia 1846.....	460
349. Do Charles'a Poncy, Paryż, 22 kwietnia 1846.....	461
350. Do Louisa Blanc, Paryż, 1 maja 1846	461

351. Do Maurycego, Paryż, 3 maja 1846	462
352. Do Maurycego, Nohant, 8 maja 1846.....	463
353. Do Charlotty Marliani, Nohant, 9 maja 1846.....	463
354. Do Marie de Rozières, Nohant, ok. 19 maja 1846.....	464
355. Do Maurycego, Nohant, 19 maja 1846.....	464
356. Do Charles'a Veyret, Nohant, 26 maja 1846	465
357. Do Astolphe'a de Custine, Nohant, koniec maja lub początek czerwca 1846	465
358. Do Maurycego, Nohant, 3 czerwca 1846	466
359. Do Marie de Rozières, Nohant, 3 (?) czerwca 1846.....	466
360. Do Pauliny Viardot, Nohant, ok. 3 czerwca 1846	467
361. Do Marie de Rozières, Nohant, 18 czerwca 1846	468
362. Do Charlotty Marliani, Nohant, 20 czerwca 1846.....	468
363. Do Laure Fleury, Nohant, czerwiec 1846.....	469
364. Do Marie de Rozières, Nohant, 1 lipca 1846	469
365. Do Eugénie Duvernet, Nohant, 7 lipca 1846	470
366. Do Marie de Rozières, Nohant, 14 lipca 1846	470
367. Do Marie de Rozières, Nohant, 24 lipca 1846	471
368. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, początek sierpnia 1846*	471
369. Do Charles'a Poncy, Nohant, 21 sierpnia 1846.....	472
370. Do Charlotty Marliani, Nohant, 24 sierpnia 1846.....	472
371. Do Emanuela Arago, Nohant, 25 sierpnia 1846.....	473
372. Do Marie de Rozières, Nohant, 26 sierpnia 1846	474
373. Do Pauliny Viardot, Nohant, 29 sierpnia 1846	474
374. Do Charlotty Marliani, Nohant, 1 września 1846.....	475
375. Do Charlotty Marliani, Nohant, 3 października 1846.....	476
376. Do Eugène'a Delacroix, Nohant 11 października 1846	476
377. Do René Vallet de Villeneuve, Nohant, 1 listopada 1846.....	477
378. Do Marie de Rozières, Nohant, 3 listopada 1846.....	477
379. Do Emanuela Arago, Nohant, 11 listopada 1846.....	478
380. Do Marie de Rozières, Nohant, ok. 15 listopada 1846	478
381. Do Marie de Rozières, Nohant, po 15 listopada 1846.....	478
382. Do Marie de Rozières, Nohant, 23 (?) listopada 1846.....	479
383. Do Emanuela Arago, Nohant, 9 grudnia 1846.....	479
384. Do Gabriela Falampin, Nohant, koniec 1846*	480
385. Do Pauliny Viardot, Nohant, 12 stycznia 1847	480
386. Do René Vallet de Villeneuve, Nohant, 5 lutego 1847*	482
387. Do Charlotty Marliani, Paryż, 11 lutego 1847.....	483
388. Do Maurycego, Nohant, 7 kwietnia 1847	484
389. Do Maurycego, Nohant, 16 kwietnia 1847	484
390. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 6 maja 1847	485
391. Do Marie de Rozières, Nohant, 7 maja 1847	485
392. Do Marie de Rozières, Nohant, 8 maja 1847	486
393. Do Gabriela Falampin, Nohant, ok. 8 maja 1847 (?)*	487
394. Do Adolfa Gutmanna, Nohant, 12 maja 1847.....	488
395. Do Marie de Rozières, Nohant, 12 (?) maja 1847	489

396. Do Pierre'a Hetzela, Nohant 12 (?) maja 1847.....	489
397. Do Charles'a Poncy, Nohant, 20 maja 1847.....	490
398. Do Marie de Rozières, Nohant, 20 na 21 maja 1847.....	490
399. Do Charles'a Poncy, Paryż, 15 czerwca 1847.....	491
400. Do Hortense Allart, Nohant, 22 czerwca 1847.....	491
401. Do Emanuela Arago, Nohant, połowa lipca 1847*.....	493
402. Do Marie de Rozières, Nohant, 16 (?) lipca 1847.....	494
403. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 19 (?) lipca 1847.....	496
404. Do Marie de Rozières, Nohant, 25 lipca 1847.....	496
405. Do Emanuela Arago, Nohant, 18–26 lipca 1847.....	497
406. Do Marie de Rozières, Nohant, 26 lipca 1847.....	500
407. Do Charles'a Poncy, Nohant, 9 sierpnia 1847.....	501
408. Do Emanuela Arago, Nohant, 12 sierpnia 1847.....	502
409. Do Marie de Rozières, Nohant, 14 sierpnia 1847.....	502
410. Do Charlotty Marliani, Nohant, 2 listopada 1847.....	503
411. Do Emanuela Arago, Nohant, 9 listopada 1847.....	505
412. Do Pauliny Viardot, Nohant, 9 listopada 1847.....	505
413. Do Charles'a Duvernet, Nohant, 13 (?) listopada 1847.....	510
414. Do Marie de Rozières, Nohant, 22 listopada 1847.....	510
415. Do Pauliny Viardot, Nohant, 1 grudnia 1847.....	512
416. Do Charlotty Marliani, Nohant, 22 grudnia 1847.....	514
417. Do Maurycego, Nohant, 7 lutego 1848.....	514
418. Do Maurycego, Nohant, 12 lutego 1848.....	515
419. Do Maurycego, Nohant, 16 lutego 1848.....	516
420. Do Augustine Brault, Paryż, 5 marca 1848.....	516
421. Do Augustine Brault, Paryż, 4 kwietnia 1848*.....	516
422. Do Maurycego, Paryż, 18/19 kwietnia 1848.....	517
423. Do Jules'a Boucoiran, Nohant, 21 maja 1848.....	518
424. Do Pauliny Viardot, Nohant, 10 czerwca 1848.....	518
425. Do Pierre'a Hetzela, Nohant, 27 lipca 1848.....	519
426. Do Pauliny Viardot, Nohant, 8 grudnia 1848.....	519
427. Do Pauliny Viardot, Nohant, 22 grudnia 1848.....	520
428. Do Pauliny Viardot, 19 lub 20 kwietnia 1849*.....	523
429. Do Amélie Grille de Beuzelin, Nohant, 19 lipca 1849.....	524
430. Do Amélie Grille de Beuzelin, Nohant, 1 września 1849.....	526
431. Do Emanuela-Etienne'a Arago, Nohant, 11 listopada 1849*.....	527
432. Do Charlotty Marliani, Nohant, ok. 20 października 1849*.....	528
433. Do Charlotty Marliani, Nohant, ok. 23 października 1849*.....	529
434. Do Pierre'a Bocage, Nohant, 26 października 1849.....	530
435. Do Pierre'a Hetzela, Nohant, 5 listopada 1849.....	531
436. Do Davida Richard, Nohant, 13 sierpnia 1850.....	531
437. Do Louisa Blanc, Nohant, 27 sierpnia 1850*.....	532
438. Do Marie d'Agoult, Nohant, 16 (?) października 1850.....	533
439. Do Adolphe'a Vaillard, Nohant, 11 grudnia 1850.....	533
440. Do Aleksandra Dumasa ojca, Nohant, 25 maja 1851*.....	534

441. Do Aleksandra Dumasa ojca, Nohant, 12 czerwca 1851	534
442. Do Ignacego Gurowskiego, Nohant, początek lutego 1853*	535
443. Do Aleksandra Dumasa syna, Nohant, 7 października 1851	536
444. Do Champfleury'ego, Nohant, 18 stycznia 1854	536
445. Do Josefa Dessauera, Nohant, 23 listopada 1854.....	537
446. Do Eugène'a Delacroix, Nohant, 27 lipca 1855	537

2. GEORGE SAND W LISTACH CHOPINA

447. Do rodziców, Paryż, jesień 1836.....	539
448. Do Józefa Brzowskiego, Paryż, 13 grudnia 1836.....	539
449. Do Antoniego Wodzińskiego, Paryż 18 (?) czerwca 1837	540
450. Do Juliana Fontany, Nohant, 8 sierpnia 1839.....	540
451. Do Juliana Fontany, Nohant, 1 października 1839	541
452. Do Juliana Fontany, Nohant, 3 października 1839	543
453. Do Juliana Fontany, Nohant, 4 października 1839	544
454. Do Juliana Fontany, Nohant, 7 października 1839	544
455. Do Juliana Fontany, Nohant, 8 października 1839	545
456. Do Ludwika Platera, Paryż, przed 29 kwietnia 1840.....	545
457. Do Konstantego Gaszyńskiego, Paryż, 3 maja 1840.....	546
458. Do Juliana Fontany, Nohant, 11 września 1841	546
459. Do Juliana Fontany, Nohant, 1 (?) października 1841.....	547
460. Do Juliana Fontany, Nohant, 7 października 1841	548
461. Do Juliana Fontany, Nohant, 9 października 1841	548
462. Do Juliana Fontany, Nohant, 27 października 1841	549
463. Do Auguste'a Léo, Nohant, 2 października 1843	550
464. Do Marie de Rozières, Nohant, 11 września 1844.....	550
465. Do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 18 września 1844.....	551
466. Do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Nohant, 31 października 1844.....	551
467. Do Marie de Rozières, Nohant, 21 listopada 1844.....	552
468. Do Krystyna Ostrowskiego, Paryż, 17 stycznia (?) 1845.....	553
469. Do rodziny, Nohant, 18–20 lipca 1845.....	553
470. Do Ludwiki i Józefa Kalasantego Jędrzejewiczów, Nohant, 1 sierpnia 1845.....	554
471. Do Marie de Rozières, Paryż, 7 grudnia 1845	555
472. Do rodziny, Paryż, 12–26 grudnia 1845.....	555
473. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 27 grudnia 1845 (?).....	557
474. Do doktora Jeana Molin, Paryż, 28 grudnia 1845 (?).....	557
475. Do Adolfa Cichowskiego, Paryż, koniec roku 1845	557
476. Do rodziny, Nohant, 11 października 1846	558
477. Do rodziny, Paryż, 28 marca–19 kwietnia 1847.....	559
478. Do rodziny, Paryż, 8–9 czerwca 1847.....	561
479. Do Ludwiki Jędrzejewiczowej, 26 grudnia 1847–6 stycznia 1848.....	563
480. Do Ludwiki Jędrzejewiczowej, Paryż, 10 lutego 1848	565
481. Do Wojciecha Grzymały, Londyn, 13 maja 1848.....	566
482. Do Wojciecha Grzymały, Londyn, 2 czerwca 1848	566

483. Do Wojciecha Grzymały, Londyn, 8, 15, 17 lipca 1848.....	567
484. Do rodziny, Calder House, 19 sierpnia 1848.....	567
485. Do Wojciecha Grzymały, Calder House, 19 sierpnia 1848.....	568
486. Do Wojciecha Grzymały, Johnston Castle, 4 września 1848.....	569
487. Do Marie de Rozières, Keir, 2 października 1848.....	569
488. Do Wojciecha Grzymały, Londyn, 17 i 18 listopada 1848.....	570

3. GEORGE SAND W LISTACH RODZINY CHOPINA

489. Mikołaj Chopin do syna, Warszawa, 9 stycznia 1841.....	571
490. Mikołaj Chopin do syna, Warszawa, 30 grudnia 1841.....	571
491. Ludwika Jędrzejewiczowa do brata, Warszawa, 21 marca 1842.....	572
492. Mikołaj Chopin do syna, Warszawa, 16 października 1842.....	572
493. Antoni Barciński do szwagra, Warszawa, czerwiec 1844.....	572
494. Izabela Barcińska do brata, Warszawa, czerwiec 1844.....	573
495. Justyna Chopin do syna, Warszawa, koniec roku 1845.....	573
Spis ilustracji.....	575
Słownik biograficzny.....	582
Bibliografia.....	610
Indeks dzieł muzycznych.....	629
Indeks osób.....	635
Wykaz listów zaginionych i domniemanych.....	656
Wykaz listów w układzie alfabetycznym według ich autorów i adresatów.....	658